

Külvates solidaarsuse seemneid

Maailma õigluse küsimuste põimimine algkooli klassiruumi

Minu viienda klassi õpilased armastavad lugusid. Peaaegu iga päev pärast lõunat süütan ma küünlad, kustutan tuled ning loen või jutustan ühe loo. Kui miski peaks jutule vahele segama, siis kuulen kooris kaebeid.

Üks lugudest, mida ma üleilmastumise teemade õppe alustamisel kasutan, pärineb 1960ndate aastate keskpaigast minu enda teismelisea kogemusest, mil elasin Kairos, Egiptuses. Ma jutustan neile, kuidas ma elasin Kairos püramiidide ja sfinkside vahel, maailma pikima jõe Niiluse lähedal. Koos klassikaaslastega, pärit kõikjalt üle maailma, õppisin ma keskastme koolis, mis asus vanas endise Egiptuse kuninga Farouki palees. Kuna mu perekond oli pärit USAst ja mu isa töötas nullteadlasena heal ametikohal, siis elasime me oma Lõuna-Kairo äärelinna kodus üsna jõukalt. Mul oli palju seiklusi – Cheopsi püramiidide vahel hobuste ja kaamelitega ratsutamine, Kuningate orus asuva Tutankhamoni hauakambri külastamine, Punases meres ujumine – kuid üks juhtum tõuseb mu mälestustes teiste seast esile.

Ühel päikesepaistelisel pärastlõunal istusime kogu perega meie sinisesse 1965. aasta Ford universaali ja me sõitsime 20 kilomeetrit Kairost lõuna suunas, et ronida ühe vähemtuntud püramiidi, Punase püramiidi, tippu. Ema oli lõuna külmikuga kaasa pakkinud, sealhulgas ka mõned imporditud dieetlimonadid minu diabeetikust venna Doni jaoks.

Pikniku pidasime me eraldatud kohas kõrbes, Punasest püramiidist tükk maad eemal. Selleks ajaks, kui me lõpetanud olime, oli meie auto ümber kogunenud laste grupp ning nad hüüdsid araabia keeles „Baksheesh! Baksheesh!“. Nad tahtsid raha. Nende väikesed käed tõuklesid läbi lahtise akna sisse, kerjates raha.

Me ei andnud nendele lastele raha - Ameerika turistidel „polnud soovituslik“ seda teha – aga midagi me neile siiski „andsime“. Ära sõites viskasime neile läbi akna minu venna kaks tühja alumiiniumpurki. „Nad tahavad neid mänguasjadeks,“ ütles mu isa ning me sõitsime minema. Lapsed kiljatasid rõõmusest. Vaatasin tagaaknast neile järele, kui me aeglaselt püramiidi suunas sõitsime. Lapsed olid purkide kohal üksteise otsas hunnikus, võitlemas värskelt leitud mänguasjade omanikuks saamise üle.

Me matkasime püramiidi tippu, aga mu mõtted olid endiselt lastel, kes kaklesid minu äravisatud asjade pärast. Miks olin mina määratud selleks lapseks autos, kes loobib prügi vaestele, mitte selleks, kes kerjab kopikate või tühjade purkide pärast?

Miks?

Lihtsate lugude kasutamine selleks, et jõuda sügavate küsimusteni, on üks vanimatest ja parimatest õpetusmeetoditest. Samuti on see üks minu olulisi strateegiaid õpetades üleilmastumise teemasid.

Üleilmastumise ja maailma õigluse küsimuste õpetamine on minu silmis sarnane mitmekultuurilise hariduse teemade õpetamisega. Mõlemad peavad olema põimitud läbi kogu õppekava ning rõhutatud kindlates tundides. Võttes arvesse kõiki muid teemasid, mida algkooli õpetajad peavad läbi töötama on see lähenemine osalt vajalik selleks, et leida aega nende teemadega tegelemiseks. Samas usun ma, et integreeritud lähenemine aitab õpilasi motiveerida ning õpetab neile, et tegu on kesksete teemadega, mida pole võimalik vaid ühe või kahe tegevusega läbida. Tulemuseks on see, et minu matemaatikatunnid, loodusõpetus, ühiskonnateadused, kirjutamine, lugemine ja päevasündmused, isegi korraõpetus, kajastavad kõik põimituna maailma õigluse ja mitmekultuurilisuse teemasid.

Lugu minu Egiptuses elatud aastast kutsub õpilaste seas esile läbimõeldud kommentaare ja küsimusi. Neid üllatab, et mõned lapsed elavad nii vähesega ning nad murravad pead selle üle, milline on laste elu üle maailma. „Ma ei suuda uskuda, et lapsed tahtsidki tegelikult lihtsalt vana purki,“ mäletan oma õpilast ütlemas. Teise õpilase vastus tõi välja meie kõigi sarnasuse: „Mina usun. Iga laps tahab mängida!“.

LÄHENEMINE PROBLEEMIPÜSTITAMISE LÄBI

Tunnis üleilmastumise teemade üle aruteludes tõstatan ma küsimusi peamiselt mitte selleks, et neile konkreetseid vastuseid leida, vaid selleks, et me nende küsimuste üle mõtlema hakata: Mille poolest on meie elu teiste inimeste omast erinev? Mille poolest on need sarnased? Mida võiksid õppida Ameerika inimesed muudes riikides elavatelt inimestelt? Miks võivad juhusest sõltuvalt elada osad inimesed suhteliselt luksuslikult samal ajal kui teised inimesed ei tea, kust oma järgmine toidupala saada? Ja mida me selliste asjade suhtes ette võiksime võtta? Pole kahtlustki, et üleilmsed probleemid on keerukad. Sellest hoolimata ei maksa isegi mitte algkoolilaste jaoks asju ebavajalikult lihtsaks teha. Küsimuste esitamine ning probleemide tõstatamine on tulus vahend hoidmaks arutelu samaaegselt huvitava ja keerukana. Aasta alguses kasutan ma küsimuste esile kutsumiseks Tracy Chapmani laulu „Miks?“. Chapman küsib näiteks: „Miks lapsed nälgivad kui maailmas on piisavalt sööki, et toita ära kogu inimkond?“. Ma annan õpilastele laulusõnade koopia (mida teen veel tosinate laulude ja luuletustega, mida me klassis kasutame), et nad hoiaksid neid kiirkõitja kaante vahel ning saaksid neid aasta jooksul uuesti vaadata.

Mõistagi, Chapmani küsimusele „Miks?“ jätame me vastamata. Me kirjutame selle üles ning mõnikord lisame me selle ka seinal rippuvasse „Meie küsimused“ märkmikusse. Ma küsin õpilastelt, mis võiksid nende arvates olla võimalikud vastused Chapmani küsimusele ja me kirjutame ka need üles. Vastuste valik on tavaliselt lai: toidupuudus, töötus, liiga palju inimesi, sõda, narkootikumid ja laisad inimesed. Järgmisena ütlen ma õpilastele, et see on vaid üks näide olulistest küsimustest, mille üle me viienda klassi jooksul juurdleme.

Esimeste nädalate jooksul tutvustan ma ka mõningaid elementaarseid UNICEFi andmeid, sh näiteks fakti, et iga päev sureb alatoitumise või välditavate haiguste kätte umbes 30 000 last. Ma küsin lastelt: „Kui mitu meie kooli õpilaste arvuga kooli teeb sama numbri, mis võrduks iga päev surevate laste arvuga?“. See aitab muuta suured numbrid tähendusrikkamaks ja tavaliselt tuleb lastele probleemi tõsidus üllatusena. Ma räägin neile ka seda, et umbes 130 miljonit last ei käi algkoolis, 1.1 miljardil inimesel pole ligipääsu joogiveele, ja et 3 miljardit inimest elab piisavate sanitaarvõimalusteta.

Ma räägin õpilastele, et meil ei tohiks nendest inimestest lihtsalt kahju olla, vaid me püüame kasvatada endas „solidaarsust“. Palun ühel õpilasel sõnaraamatust järgi vaadata „solidaarsuse“ tähenduse ning nad saavad teada, et see tähendab „ühistel huvidel põhinevat ühtsust“. Me arutleme ühtsuse tähenduse üle ja ma küsin „Mis on teil ühist lastega, kellest me räägime?“. „Me kõik peame sööma,“ võib mõni õpilane vastata. „Me kõik peame hingama!“.

Lapsed rõhutavad tavaliselt ühised põhivajadusi. Ma küsin: „Mis on kõigi inimeste põhivajadused, eriti laste omad?“. Töötades koos kogu klassiga või väikestes gruppides pakuvad õpilased välja toidu, peavarju, riided, vee, koolid, arsti ja mänguasjad. Me arutleme, kas need asjad on põhivajadused või „soovid“. Mõned klassid on jõudnud näiteks otsusele, et kui mänguasjad ehk polegi laste põhivajadus, siis mängimine on. Sarnane arutelu viib küsimusteni nagu „Kuidas Sa end tunneksid, kui Sinu põhivajadused poleks täidetud?“, „Kui paljude laste põhivajadused pole täidetud?“, „Kas keegi teeb

midagi selleks, et aidata lapsi, kelle põhivajadused pole täidetud?“. Julgustan õpilastel kooli raamatukogust ja internetist järgi vaatama terminid „lapse õigused“ ja „inimõigused“. Üks raamat, mille lapsed tavaliselt leiavad on UNICEFi avaldatud „A Children’s Chorus“ (vt allikad, lk 378). See kaunilt illustreeritud raamat käib läbi kümme 1959. aasta ÜRO lapse õiguste deklaratsiooni põhimõtet.

Jätkutegevusena Chapmani laulule ja arutelule lapse õiguste üle lasen ma õpilastel väikestesse gruppidesse jaotatuna tõmmata loosina välja erinevad õigused, mida nad tutvustavad klassile improviseeritud lühisketšina. Tõstatan uuesti sama küsimuse: „Miks? Miks osadel lastel on need olemas, teistel mitte? Kuidas saaksime nende laste suhtes solidaarsust üles näidata neile pelgalt kaasa tundmise asemel?“.

„MEIE versus NEMAD“ VASTANDUSEST ÜLESAAMINE

Üheks väljakutseks on teha kohe algusest peale kindlaks, et neid hiigelsuuri probleeme ei mõistetakse kui „võõraid“ ja ainult „teistesse“ puutuvaid. Seetõttu meeldib mul maailma õigluse küsimuste süvaõpet alustada kodust. Mõned õpilased toovad klassiruumi kaasa stereotüüpe muu maailma kohta, eriti stereotüüpe, mis nad on üles korjanud telekast või meediast. Alustades arutelu meie enda riigis levivate probleemidega astume vastu stereotüüpidele „vaesest“ Aafrikast, Aasiast ja Ladina-Ameerikast. Ühtlasi asetab see lapsed Ameerika vaesuse ja kodutuse konteksti, mis on paljudele neist tuttav.

Üks esimesi lugemis/keele kunsti peatükke, mis ma kasutan, on Ameerika kodutuse teemal. Algatuseks näitan ma neile projektoriga fotot lumisest Valge Maja esisest. Enne kui ma neile foto allkirja näitan palun neil teha oma tähelepanekud. Lõpuks on nad üllatunud, et see, mida nad lumega kaetud kivideks või prügiks olid pidanud on tegelikult magavad kodutud inimesed. (Foto on lisatud lk 32 Rethinking Our Classrooms, Vol 1). Nii nagu teistegi fotodega, mida kasutame, teeme me ka selle foto kohta tähelepanekuid; räägime sellest, mis tundeid see tekitab; seostame seda meile juba teadaolevaga; küsime, miks sellised olukorrad eksisteerivad; ja mõtleme, mida võiks ette võtta.

LOOD KODUNT VÄLJATÕSTMISEST

Selle sissejuhatuse järel veedame me mõned päevad lugedes Sharon Bell Mathise raamatut „Sidewalk Story“, mis räägib oma kodust väljatõstetavast perekonnast ning nende üheksaastase naabritüdruku rollist väljatõstmise vastu võitluses. Läbi kogu oma õppe püüan ma tähelepanu juhtida olukordadele, kus üksikisikud ja inimgrupid leiavad oma huvid teiste inimeste huvidega seotud olevat ning kes nendest tõekspidamistest lähtuvalt ka tegutsevad. Lisaks loeme me ka Langston Hughesi „Ballad of the Landlord“ i ja Lucille Cliftoni luuletust „Väljatõstmine“, ning kirjutame ise luuletusi. Ma tutvustan lugusid, mis jutustavad Ameerikas jätkuvast vaesusest ning äärmuslikust vaesusest mõnes muus kohas maailmas. Minu arvates on kasulik alustada vestlust Ameerikas esinevast vaesusest, sest see on kodule lähedal ning praktiliselt kõigil mu õpilastel on rääkida lugusid kodututest inimestest, kes on nende sugulased, või keda nad on kohanud oma linnaosas või reisides. Nende vestluste ajal olen saanud mõnel korral teada, et mõni minu enda õpilane või nende pereliige on kodutu. Kuna lood ja luuletused, mida ma kasutan, kujutlevad kodutust peamiselt sotsiaalse probleemina, mitte miskina, mille pärast peaks piinlikkust tundma, siis on mu kodutud õpilased tavaliselt valmis oma olukorrast rääkima. Nende klassikaaslased kuulavad lugupidava uudishimuga.

Üks aasta selgitas meile üks õpilane, kuidas suve jooksul põles tema kodu maha ning parasjagu elas ta ühes motellitoas koos mitme perekonnaliikmega. Pärast seda, kui ta oli oma lugu teistega jaganud, olid klassikaaslased mõningate ta tujude ja vajaduste suhtes vastuvõtlikumad. Ühe

klassikaaslase abiga kirjutasid nad koos dialoog-luuletuse väikese kodu (motellituba) ja suure kodu vahel (korter, kuhu ta perekond lõpuks kolis). „Me oleme mõlemad kodud,“ algas luuletus, ja väike kodu ütleb: „Paljud lapsed peavad jagama sama voodit ja tuba,“ suur kodu vastab: „Minus on igal lapsel oma tuba“. Väike kodu jätkab vastates: „Sõbrad ei saa külla tulla, sest ma olen liiga väike,“ ning suur kodu vastab: „Palju sõpru saab külas käia, sest meil on palju ruumi.“ Kui lapsed on omandanud elementaarsed taustateadmised Ameerikas esineva vaesuse kohta, siis tunnen end juba mugavamalt, et hakata arutama vaesuse ja ebavõrduse küsimusi muudes riikides. Kui aitame õpilastel märgata, et need probleemid on ühised, aitab see luua pinnast arendamiseks neis solidaarset suhtumist, mis on midagi palju enam kui pelgalt heategevus. Teisisõnu tahan ma, et mu õpilased märkaksid maailma probleemides mustreid ning seda, kuidas need mustrid on seotud meie enda kogukonna ja riigi probleemidega. Sedaviisi on tõenäolisem, et õpilased hakkavad mõistma, et üleilmse õigluse nimel töötamine pälvib endas ka „meie“ maailma muutmist, ning et samal ajal kui aitame muuta tingimusi „teiste“ jaoks, aitame neid muuta ka enda jaoks. Ma püüan aidata oma õpilastel arendada solidaarsuse tunnet läbi sageli kasutatud mõiste „keegi pole üksik saar“, või nagu Dr. Martin Luther King Jr seda ladusalt esitas: „Ebaõiglus, kus iganes, on oht kõigile“. See pole sugugi lihtne ülesanne kultuuris, mis ülistab individuaalset tarbimist kui vahendit isikliku rahuloluni jõudmiseks. Minu õpilased on pisut erinevad enamuse ameerika õpilastes, kellest 65% omab magamistoas telekat ning kes vaatavad nädalas umbes 25 tundi telekat ja aastas üle 200 000 telereklaami. Materialism ja kitsas individualism, mida reklaamid propageerivad, takistavad õpilasi mõtlemast ühise huvi ja enam sotsiaalsetes, ühistes terminites. Näiteks üks sõnum, mida õpilane mitte kunagi reklaamist ei kuule on „Mõttele inimestele, kes valmistab asju, mida sa ostad. Mis tingimustes nad töötavad? Kui palju neile makstakse, mida saaksid teha sina nende elude parandamiseks?“.

Ühe tegevusena panen ma klassi ette ostukoti ning palun õpilastel ära arvata, mis selle sees võiks olla. Kui nad jõuavad oma pakkumistega lähemale, siis võtan välja T-särgi, McDonaldisi mänguasja ning Nike'i jalanõu. Ma küsin neilt, kui kaugelt on need asjad kohale toodud. Esialgsed vastused on „McDonaldisist“ või „poest“. Mida enam ma küsin, hakkavad õpilased aru saama, et need asjad on valmistatud mujal – kusagil palju kaugemal.

Palun ühel õpilasel klassi ette tulla ja lugeda ette, kust kõik esemed pärit on ning seejärel otsime maailmakaardilt üles vastava riigi. Me arutleme, kust on pärit muud asjad nagu seljakotid, jalanõud ja riided. Kodutööna teevad õpilased läbi ülesande „Kust on pärit minu asjad?“ (vt lk 140), mille jaoks kirjutavad nad üles kümme majapidamiseset, nende firmanime ja selle, kus need valmistatud on. Järgmisel päeval tutvuvad õpilased teineteise nimekirjade ja firmamärkidega ning värvivad maakaardil ära kohad, mis näitavad nende asjade ühist päritolu.

ORJATÖÖVABRIKUTE TINGIMUSED

Et uurida lähemalt, mis seisab siltide „Pärit Honduraselt“ või „Pärit Indoneesiast“ siltide taga, näitan ma filmi „When Children Do the Work“ (vt „Videos with a Global Conscience,“ lk 365), mis näitab graafiliselt orjatöövabrikute karme tingimusi ning seda, kuidas osadelt lastelt varastatakse nende lapsepõlv. Video esimene osa on väljavõte Rahvusliku Tööliskomitee videost „Zoned for Slavery“, mis kirjeldab rõivatööstuse vabrikute tingimusi El Salvadoril ja Hondurasel. Video jutustaja selgitab, kuidas El Salvadoril valmistatud särk maksab Ameerikas 20 dollarit, samal ajal, kui tööline saab sellest vaid 12 senti. „Kellele läheb ülejäänud summa?“ küsib jutustaja. Neid numbreid ja muud statistikat kasutan ma hiljem matemaatikatunnis.

Video teine osa käsitleb Pakistani lapstöötajaid. Vaibatehase juhataja selgitab, kuidas tal on nelikümmend paari kangastelgi, millel töötab 100 last ja et „me aheldame nad kolmeks kuni neljaks tunniks päevas kinni, et õpetada sellele, et ära ei tohi joosta.“ Jah, juhataja kasutab sõna „sellele“ rääkides lastest. Ta lisab, et lapsed on ka magades kangastelgede külge aheldatud. Õpilastes tekitavad sellist kohutavat rõhumist kirjeldavad stseenid vastikust, kuid teised lood jällegi inspireerivad neid, nagu lapstöötaja Iqbal Masih, kellest sai Ühendatud Tööliste Vabastamise Rinde aktivist ning kes segastel asjaoludel tapeti (vt lk 206).

Viimane osa näitab Ühinenud Toidu- ja Kaubandustööliste Naiste Võrgustiku liikmeid Wal-Marti ostukeskuses flaiereid jagamas ning võitlemas selle eest, et lõpetataks toodete müümine, mis on valmistanud 8-12 aastaste bangladeshlaste poolt. Töölised selgitavad, miks sarnased praktikad on moraalselt valed ning kuidas need mõjutavad riigi töötavat elanikkonda. Meenutan õpilastele ajaleheartikleid, mida oleme lugenud valdkonna spetsiifilistest ettevõtetest, kes kolivad ümber odavamale töajuga kohtadesse, jättes kohalikud töötajad tööta. See tugevdab solidaarsustunde kasvatamist inimeste suhtes üle maailma, kes võitlevad majandusliku rõhumise vastu.

Et süvendada lastes veelgi arusaama nende enda seotusest ülemaailma eksisteerivate tingimustega kasutan Bernice Reagoni laulu „Kas minu käed on puhtad?“. See räägib plussist, mis on toodetud tööjõu ja materjali abil, mis pärineb El Salvadorist, Venezuelast, Trinidadist, Haitilt, Lõuna Carolinast ja New Jerseyst. Lapsed jälgivad kaardil pluusi ja selle toorainete teekonda ning kõrvutavad laulus kirjeldatud töötajate palku.

Kui ma seda laulu esimest korda kasutasin, siis eeldasin, et lapsed saavad pealkirjas viidatavast seosest ja potentsiaalsest vastutustundest väga lihtsalt aru. Sellist õnne mul polnud. Pärast laulu ette mängimist küsin: „Mida „Kas minu käed on puhtad?“ tegelikult tähendab?“. Saan väga erinevaid vastuseid, nende seas „Töötajate käed saavad nendes orjavabrikutes töötades mustaks,“ „Nende sarkide sees olevad kemikaalid ilmselt määrivad käsi,“ „Sest alati ju öeldakse, et pead enne särki ära pesema kui seda kannad, muidu saavad käed mustaks,“ ja „Võib-olla oleme meie nende inimeste töötingimuste eest vastutavad, sest meie ostame neid riideid.“ Ma räägin õpilastele, et väljend „oma käsi millestki puhtaks pesema“ tähendab vastutusest kõrvale hoidmist ning küsin: „Mida tuleks teha selleks, et meie käed sellest puhtad oleksid?“

Samuti olen pidanud abistavaks luuletuste kasutamist, mis aitavad tuua võrdlusi ning rõhutada kontraste. Need toovad esile inimestevahelisi sarnasusi, kuid samal ajal rõhutavad vastuolusid ning ebaõiglust, mida on tarvis analüüsida. Ühe mudelina kasutan ma dialoogluuletusi (vt „Rethinking Our Classrooms, vol 1, lk 42, ja lk 152 selles raamatus), kus kaks tegelast räägivad omavahel. Mõnikord kasutan ma luuletuste kirjutamise ajendamiseks lapstööliste või orjatöövabrikute fotosid. Õpilased uurivad paaristööna fotosid ning kirjutavad dialoogluuletuse – ülemuse ja töötaja vahel, lapstöölise ja lapsest õpilase vahel, vaese ja rikka lapse vahel. Ma kasutan ka üht konkreetset luuletust „Maskid“, mille on kirjutanud Cameron Robinson, endine Portlandi keskkooli õpilane (vt lk 135). Robinsoni luuletus algab järgnevalt: „Michael Jordan lendab läbi õhu/ jalas maksmata tööjõud,“ ning lõppeb järgnevalt: „Maailm on täis maske, / raske on nendest läbi näha.“ Me loeme luuletuse kõva häälega ette ning arutame, mida „mask“ tähistab. „Mõnikord me ei mõtle, mida me ostame,“ ütleb üks õpilane. „Mõned inimesed ei tea ka, mida nad ostavad“, lisab järgmine. „Teisi ei huvita, mis toimub.“ „Me ei tea, et meie riided on käinud läbi nii palju kohti ja on reisinud kaugemale kui me ise!“ „Me peaksime aitama orjatöövabrikutes töötavaid inimesi.“

Pärast jagavad õpilased oma luuletusi teineteisega, näitavad neid ka neljanda klassi õpilastele ning panevad need üles stendile „Lõpeta lapstööjõud ja orjatöövabrikud“. Siin on väljavõtte ühest dialoogluuletusest:

Lapstööline: Ma töotan 10 tundi päevas.

Lapsest õpilane: Ma käin koolis või mängin kogu päeva.

Lapstööline: Ma kannan asju pea peal.

Lapsest õpilane: Ma kannan seljas raamatute kotti.

Lapstööline: Ma saan palka 19 senti tunnis.

Lapsest õpilane: Ma saan igal pühapäeval 5 dollarit taskuraha.

EBAVÕRDSUSE JUURED

Panna algkooli õpilasi mõistma mõningaid ebaõigluse avaldumisi maailmas nagu vaesus, nälg, lapstööjõud ja orjatöövabrikud, on võrdlemisi lihtne. Palju keerulisem on aga panna neid mõistma mõningaid põhjustajaid.

Minu arvates on võimalik taibata, miks maailm on jaotatud nii nagu ta on, vaid läbi kolonialismi mõistmise. Sellise suure teema nagu üleilmastumise juures ei maksa õpetajatel lasta end piirata karmil kronoloogial. Püüan esmalt võita õpilaste tähelepanu uurides tänapäeva maailma erinevaid aspekte ning alles seejärel küsime „Kuidas kõik sinnani jõudis?“.

Illustreerimaks rikkuse üleviimist ühest maailma osast teise ning jätkusuutliku põlisrahvaste kultuuri hävitamist kasutan alguspunktina Kolumbuse kohtumist Ameerika põliselanikega. Kasutades Rethinking Schoolsi raamatu „Rethinking Columbus“ materjale ja allikaid lasen lastel uurida Kolumbuse saabumise mõju põlisrahvastele. Juttude, luule, laulude ja Kolumbuse kohtuprotsessi rollimängu abil hakkavad õpilased mõistma ekspuuteerimissuhet, mis on eksisteerinud rikaste riikide ja nende kolooniate vahel. Rollimängus võtavad mõned õpilased Tainose rolli, kes oli üks esimesi Kolumbusega kohtujaid, ning kes selgitab, kuidas võeti ära nende maad, raiuti maha metsad, tapeti inimesi, ning nende keel „kisuti neil suust“, kõik selleks, et muuta paar Euroopa koloniaalsüsteemis olevat inimest rikkaks.

Hiljem õppides Ameerika Revolutsiooni mõju vaatame me konkreetselt Inglismaa poliitikat, mis lõi 13 majanduslikku kolooniat ning õpilased kannavad näideldes ette Briti maksukogujate ja Ameerika kolonisaatorite vahelisi konflikte. Õppides Atlandi mere ülest orjakaubandust loeme me orjanduse laostavast mõjust Lääne Aafrikale ning orjanduse vastupanust Ameerikas. Näiteks kasutan ma peatükki Joyse Hanseni raamatust „Vang“, mis on ilukirjanduslik kirjeldus Prints Olaudah Equiano (Gustavus Vassi) vangistusest ja pääsemisest Lääne-Aafrikas.

Mõistagi saab algkooli piiratud õpe puudutada vaid mõningaid tegureid, mis on kaasa aidanud suure osa Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika moondunud/väändunud arengule. Aga sarnased üldised ajaloo õppimised annavad õpilastele mingisuguse tausta tänapäeva üleilmsete ebaõigluste kohta.

ÜLDISEMAD MAJANDUSKÜSIMUSED

Et asetada lapstööjõu ja orjatöövabrikute teemad üldisemate majandusküsimuste konteksti viin ma õpilastega läbi mitmeid tegevusi. Matemaatika tunnis lasen õpilastel joonistada graafikuid ning illustreerida rikkuse ebavõrdset jaotumist kontinentide vahel (vt lk 68). Ühe tegevusena palun igal 25l õpilasel esindada 240 miljonit maailma elanikku ning jagada end kooli mänguväljakule joonistatud maailmakaardil kontinentide peale laiali. Järgmisena jagan ma vastavalt rikkuse jagunemisele maailmas laiali 25 üllatuskingitust (tavaliselt küpsised). Euroopa ja Põhja-Ameerika saavad peaaegu kaks kolmandikku rikkusest, s.o. 17 küpsist 25st. Teinekord võib see viia märkimisväärsete laharvamusteni ning isegi küpsistevarguseni, aga samas on see emotsionaalne õppimiskogemus, mis paljastab suurt rikkuse jagunemise ebavõrdsust maailmas. Hiljem lasen õpilastel selle tegevuse üle järele mõelda ning sellest kirjutada. Eranditult alati

väljendavad nad umbusku ja protestikisa. Näiteks üks õpilane kirjutab: „Kuidas on see võimalik, et Aasias on nii palju inimesi, aga nii vähe küpsiseid, st vahendeid?“. Põhja-Ameerikat ja Euroopat esindavad õpilased keelduvad sageli oma kingitusi jagamast ning teised õpilased tõlgendavad seda isekuse kõrgeima vormina. Siis ma küsin: „Mida võiks Põhja-Ameerika ja Euroopa teistega jagada päris elus?“.

Ma tahan lastele näidata ka seda, et rikkus pole võrdselt jaotatud isegi mitte ühe riigi siseselt. Kasutan selleks simulatsiooni „Kümme ebavõrduse tooli“ grupilt United for a Fair Economy (vt lk 115). Selles ülesandes on Ameerika elanikud jagatud kümneks ning neid esindavad kokku kümme õpilast. Rikkust Ameerika Ühendriikides sümboliseerivad klassi ees olevad kümme tooli. Me alustame sellest, et iga õpilane istub ühel toolil – selline oleks riik siis, kui rikkus oleks võrdselt jagunenud. Ma selgitan, et USA valitsuse statistika andmetel oli 1998. aastal 10% elanikkonna (keda esindab üks inimene) kasutuses seitse tooli.

Selle tegevusega kaasneb tähelepanuväärt arutelu. Ma toon paralleele eelnevate tegevustega vahendite jaotumise kohta maailmas, orjatöövabrikute ja lapstööjõuga. See aitab lastel mõista, et probleem pole mitte vaid maailmariikide rikkuse vahes, vaid ka ebavõrdsuses riikide sees, eriti USAs. Avastanud, et suur rikkuse vahe eksisteerib nii meie riigi sees kui ka üle maailma, hakkavad nad mõistma, et neil probleemidel on sama alge, seega solidaarsuse seemned idanevad edasi. Nad hakkavad mõistma, et probleemiks pole mitte niivõrd rikkuse ja võimu erinevus riikide vahel, vaid rikkuse ja võimu erinevus sotsiaalsete klasside vahel. Brasiilia jõukatel on näiteks USA jõukatega rohkem ühiseid majanduslikke huve kui enamuse oma maa elanikega.

Teine meetod maailma rikkuse jaotumise põhjalikumaks käsitlemiseks on anda õpilastele lugeda globaalsetel teemadel väljalõikeid tava- ja alternatiivmeediast. Teen klassis lugemiseks artiklitest koopiad ning lasen õpilastel koguda need kiirkõitja vahele. Nende hulgas on näiteks artiklid tehastest, mis kolivad odavamale tööjõule otsingul Milwaukeest Mehhikosse, nagu Johnson Controls; artiklid religioossetest aktivistidest, kes protesteerivad orjatöövabrikutes toodetud riiete vastu; ja Maailma Kaubandusorganisatsiooni vastastest meeleavaldustest. Lihtne ärilehe artikkel nagu „Kingatehas kolib 250 töökohta Mehhikosse“ võib olla nende teemade üldise õppe kontekstis väga õpetlik. Õpilased saavad kiiresti aru, mis mõju on sellise tehase ära kolimisel meie kogukonna inimestele. „Nad kolivad ära, et avada üks samasugune orjatöötetehas nagu me filmis nägime!“ teadustab üks õpilane. „Ja siinsed inimesed kaotavad oma töö.“ Solidaarsuse seemnete idanemine jätkub.

Õpilased toetuvad ka enda perekonna kogemustele. Orjatöövabrikutest rääkides kirjeldavad õpilased mõnikord tingimusi nende enda pereliikmete töökohtadel. Üks aasta pidasid lähedalasuva tehase töötajad streiki ning õpilased läksid koos abiõpetajaga streikivaid töölisi intervjuerima (ettevõtte esindaja keeldus nendega kohtumast). Sellele järgnevas vestluses teatas üks õpilastest klassile, et praegune tööliste palk on suurem kui tema ema palk ühel teisel töökohal. „Võib-olla peaks mu ema looma ka ametiühingu“ järeldas ta.

SÜVENEDES DETAILIDESSE

Asjad tunduvad alati lihtsamad olevat, kui nad tegelikult on. Isegi miski esmapilgul niivõrd selgepiiriline nagu lapstööjõud ei ole tegelikult päris see, mis ta esialgu võib tunduda. Sain sellest aru, kui hiljuti kui oma klassiga dialoogluuletusi arutasime ning andsin neile üheks võimalikuks teemaks lapstööjõu. Keegi soovitas kirjutada dialoogluuletuse lapstöölise ja töötava õpilase vahel, kuid siis tõstatas kümneaastane Terrance probleemi. Ta ütles, et tema töötab iga päev pärast kooli kohalikus kommipoes ja et see ei ole lapstööjõud.

„Kui pikalt sa iga päev töötad?“, küsisin mina.

„Kolm tundi ja ma saan palka 5 dollarit tunnis.“

„See teeb 15 dollarit päevas!“, hüüdis teine õpilane, mis tõi endaga kaasa „aha“ hüüatused klassilt.

„Ma tean,“ ütles Terrance suure muigega. „Täna on palgapäev!“ Hetkeks sõnatuks lööduna küsisin klassilt, kas nemad peavad seda lapstööjõuks. „Ei!“ oli paindumatu vastus. Mängisin saatana advokaati ja vaidlesin vastu, et peab olema. „Terrance on 10 aastane ja seaduse järgi laps“. „Talle makstakse head palka!“ oli üheks vastuseks.

Sel hetkel teatas üks teine tüdruk klassist, et tema töötab ka, aga talle ei maksta palka ja see pole ikkagi lapstööjõud kasutamine. „Ma töotan oma perekonna jaoks,“ selgitas ta. „See, mida ma teen, on meie kõigi jaoks ja mulle meeldib seda teha.“

Jätkuv vestlus kattis hulka teemasid igapäevastest taskurahast barbaarse lapstööjõu kasutamiseni teatud maailma osades. Mul ei õnnestunud neid veenda, et Terrance on lapstööline. Seega palusin neil defineerida, mis on lapstööjõud. Üheskoos pakkusid nad välja järgmise: Lapstööjõud tähendab seda, et lapsi sunnitakse töötama, sest neil ei ole muud valikut. Mõnikord pekstakse neid. Enamus juhtudel ei maksta neile head palka. Mõnikord saavad lapsed kasutatavate materjalide või tööriistade tõttu viga. Mõnikord töötavad lapsed nii kaua, et nad jäävad magama. Ma ei olnud endiselt rahul. Palusin neil vahet teha üles kirjutatul ja sellel, et nad ise töötavad. Nad lisasid definitsioonile:

Mõnikord me töötame, aga me ei pea seda lapstööjõuks, sest meid ei sunnita seda tegema; meid ei peksta; meile makstakse võrdlemisi head palka; me ei tööta pikki tunde; me saame koolis käia hoolimata sellest; et me töötame; ka meie vanemad töötavad ning me aitame neid. Ehkki ma polnud lõplikult rahul õpilaste lapstööjõu definitsiooniga sain ma vestluse lõpuks aru, et nende arusaamine probleemidest, mis ümbritsevad laste töötamist ja orjatöövabrikuid üldisemalt oli päris hea. (Vt „Rethinking Child Labor“, lk 194).

TEEKOND TEGUSUSENI

Iga õpetaja jaoks, kes julgustab õpilasi uurima ebaõiglust, on suureks dilemmaks asjaolu, et see võib sigitada lootusetust ja küünilisust. Ilma piisava ettevaatlikkusest võime maailmaprobleemidest jätta nõnda trööstitu mulje, et kõik võib näida lootusetu. Olen sellega klassitunnis enam kui korra kokku puutunud.

„Mis me teha saame?“ on tavaline küsimus, mida õpilased õpingute ajal küsivad. „Me ei saa mitte midagi teha!“ on sellele peaaegu sama sage vastus.

Ma mõistan nende frustratsiooni, aga vastan siis nende küsimusele samaga: „Mis te arvate, mida me saaksime teha?“

Vastuseid on erinevaid. Mitmed pakuvad välja kirjutada kiri presidendile. Teised soovivad vältida teatud ettevõtteid või kuulutada välja üldprotest. Järgmised soovivad aga kirjutada ajalehte. Vaieldamatult populaarseim soovitus on, et me kõik annaksime raha või hoiaksime end söögi ja toidu ihadelt tagasi. (Olen töötanud kõrge vaesustasemega koolides, kuid mind ei lakka siiani üllatamast, kui helded isegi kõige vaesemad lapsed olla võivad). Meie kolmanda kuni viienda klassi õpilastenõukogu toetab Halloweeni ajal UNICEFi kogumiskampaaniat. See on algus ja õpilased on üldiselt entusiastlikud.

Katsun lisada sedasorti annetuste kogumise juurde ka kriitilise noodi. Ühest küljest leian ma, et UNICEF on kasulik. Teisalt julgustan õpilasi mõistma probleemide laia haaret ning piiranguid, mis sedasorti inimeselt inimesele annetamisega kaasnevad. Näiteks on see summa, mis kogu riigis aasta jooksul UNICEFi poolt kogutakse (90 miljonit dollarit) võrreldes seatud ülesandega imeväike. Võib-

olla palju olulisemaks probleemiks on aga see, et annetuste kogumise strateegia võib jätta õpilastele mulje nagu lisaraha võiks lahendada probleeme, mis on tekkinud palju sügavamast ebaõiglasest võimujaotumisest kui lihtsalt rahapuudusest.

Erinevate eelarvete võrdlemine võib olla sellegi poolest õpetlik harjutus. Näiteks kulutab USA aastas sõjaväele 300 miljardit dollarit samal ajal kui ÜRO 1999. aasta Inimarengu Aruande hinnangu kohaselt on puudu ligikaudu 40 miljardit dollarit aastas, et muuta kõigile inimestele ligipääsetavaks algharidus, elementaarne arstiabi, naistele sünnitusabi, piisav söök, puhas vesi ja turvaline kanalisatsioonisüsteem. Kuid nagu öeldud, on nende numbrite väljatoomine jõusuhete küsimus, miski, millega UNICEFi strateegia ei tegele. Samuti on vaja isegi veeinda klassiga tegelda teiste sarnaste sügavamate üleilmsete teemadega nagu asjaolu, et rikkad riigid ja organisatsioonid nagu Rahvusvaheline Valuutafond sunnivad vaeseid riike oma sotsiaalprogrammidest loobuma ning edendama ekspordi, vabakaubandustsoonide strateegiad.

Huvitaval kombel on mõned õpilased hirmul, kui räägime sellest, mida võiks nende probleemide suhtes ette võtta hirmul. „Lapstööjõu vastu töötades võime me surma saada, nagu juhtus Iqbal Masihiga,“ lausus üks õpilane hiljuti. Ma selgitasin talle, et Iqbal oli meist väga erinevas olukorras: Ta oli lapstööline, kes juhtis teisi lapstöölisi Pakistanis ning kes oli muutunud vaibatehase omanikele tõsiseks ohuks (vt lk 206). Selline arusaamine näitab, et õpilased mõistavad võitluse tõsidust. Üks õpilastest oli Iqbal Masih loost nii liigutatud, et ta kirjutas: „Iqbal Masih riskib oma eluga. Ma teeksin seda sama, sest ma tahan vabadust ja kui see on minu elu, siis annaksin ma oma elu maailmale.“ Mulle meeldib kasutada Craig Kielburgeri näidet Kanadast (vt lk 325). 12-aastasena oli ta Iqbal Masih surmast rääkivast ajalehe artiklist nii liigutatud, et ta otsustas kohe tegutseda. Esiteks uuris ta välja, mis oli tegelikult juhtunud – mis viis ta lõpuks välja Pakistani, et seal ise lapstööjõu kohta enamat välja uurida. Ta sattus seal kokku samal ajal Pakistanis oleva Kanada peaministriga. Hiljem löid Craig ja tema sõbrad organisatsiooni Free The Children (www.freethechildren.org). Seda lugu kuuldes toovad õpilased välja, et nende vanematel poleks ealeski raha, et maksta kinni nende sõit Pakistani. Küsin selle peale: „Mis muul vähem vahendeid nõudval võimalusel võiksime me ülemaailma elavate inimeste suhtes solidaarselt käituda?“.

Õpilased pakuvad välja kirjutada kirju; osta asju kohtadest, kus ei kasutata lapstööjõudu; tõsta noorte laste seas teadlikkust kirjutiste, petitsioonide ja luuletuste abil; ning luua enda organisatsioone.

Üks aasta olid õpilased nende teemade järgmisest nii huvitatud, et nad tahtsid asutada „Lapstöövastase klubi“, kuhu kuulusid kolmanda, neljanda ja viienda klassi õpilased. Klubis tehti täiendavaid uurimustöid, valmistati plakateid, koostati petitsioon, ning lõpuks osaleti kohalikul ametiühingute toetatud Põhja-Ameerika Vabakaubanduslepingu ja orjatöövabrikute vastasel rongkäigul. Paar minu õpilast esinesid kõnega kogunemisel, mis algas meie koolist ning kõndisid rongkäiguna lähedalasuvasse tehasesse, mis oli oma tegevuse Mehhikosse üle viinud. Hoolimata sellest, et õpilased keskendusid peaaegu üheselt vaid lapstööjõu teemale, olid nad väga soojalt vastuvõetud esinejate hulgas.

Keshia Hernandez, sellel ajal viienda klassi õpilane, rääkis ligi 150 inimesest koosnevale massile, et ta vihkab lapstööjõu kasutamist. „Ma levitan oma tundeid üle maailma,“ lubas ta. „Lapsed peaksid sellele vastu hakkama ning olema vaprad nagu Jean d’Arc.“ Ta kirjeldas, mis on lapstööjõu kasutamise juures halb ning lõpetas kokkuvõtvalt: „Iqbal Masih oli üks miljonist lapstöölisest, aga ta oli tugev ja vapper. Ta võitles laste õigluse eest vabaneda orjusest. Aga Pakistani vaibakaupmehed leidsid Iqbali üles ja tapsid ta. Mäletagem Iqbal Masihit ning teeme lapstööjõule lõpu.“

Keshia oli kuulnud minu tühjade limonaadipurkide lugu Egiptuses. Ma ei tea, kui palju ta sellest mäletas. Me ei leia mitte kunagi vastust eksistentsiaalsele küsimusele, miks mõned lapsed on sündinud puudustkannatavasse maailma, teised jõukusesse. Sellest hoolimata peaksid algkooliõpilased hakkama arutlema küsimuste üle nagu „Mis on tekitanud sellise ebaõigluse ja ebaaususe maailma?“ ja „Mida saaksime meie teha, et muuta see millekski enamaks kui lihtsalt üks koht?“. Loodan, et selliste küsimuste esitamise abil hakkavad solidaarsuse seemned juurduma ning õitsema.

Pop Peterson (repmilx@aol.com) õpetab Wisconsinis Milwaukee La Escuela Fratney viiendat klassi ning on „Rethinking Schools“ i toimetaja.

Piltide tekstid ja mullikesed

Milwaukee õpilased Wisconsinis võitlemas Põhja-Ameerika Vabakaubanduslepingu vastu.

Laienev vabakaubandus ajab kõikide kõhud punni.

Kolm õpilast mahutamas end kahelapse laua taha Baghdadi algkoolis Iraagis, kus on pidevalt tarvis pingutada, et laudu, raamatuid ja koolitarbeid jaguks kõigile õpilastele.

„Rikkuse ja vaesuse vahe kasvab“. „Ei no tore. Peame tõstma oma kulutusi aedade ja turvameeste peale“.

„Kolmas maailmasõda on alanud. See on vaikne sõda, kuid seetõttu põrmugi mitte leebem. See sõda hävitab Brasiilia, Ladina-Ameerika ning praktiliselt kogu Kolmanda Maailma. Sõdurite asemel surevad selles sõjas lapsed. See on sõda Kolmanda Maailma võla üle, sõda mille peamiseks relvaks on intress, relv, mis on surmavam kui aatomipomm ning purustavam kui laserkiir.“ (Luis Inacio Lula da Silva, Brasiilia Töölispartei juht)

Õpilane ühiskonnateaduste projektile viimast lihvi lisamas.

„Heategevus pakub lohutust, kuid ei tõstata küsimusi. „Kui annan vaestele süüa kutsuvad nad mind pühakuks“, ütles Brasiilia piiskop Helder Camara. „Ja kui ma küsin, miks neil süüa pole, siis

kutsutakse mind kommunistiks.“ Erinevalt solidaarsusest, mis on horisontaalne ning võrdsete vaheline, on heategevus ülevalt alla suunaga ning alandab heategevuse saajaid, panemata mitte kunagi küsimärgi alla võimusuhteid. Parimal juhul saabub ühel päeval õigus taevas. Siin maa peal ei tee heategevus ebaõiglusele midagi. Ta püüab seda lihtsalt varjata.“ (Eduardo Galeano. Upside Down. A Primer to the Looking Glass World, New York, Metropolitan Books 2000, lk 311-312)